

ТИББИЁТ ИЛМИНИ ЮКСАК ЧЎҚҚИГА КЎТАРГАН АЛЛОМА

Л.С.Юлдашева

Тошкент Давлат Стоматология институти
Ижтимоий фанлар биоэтика курси билан
кафедрасининг доценти

АННОТАЦИЯ

Абу Али ибн Сино табобат илмига оид инновацион гояларнинг моҳияти ёритилган. Инсон саломатлигини ўрганишда, кузатиш, таққослаш, таҳлил қилиш каби методларининг кенг қўламда фойдаланилганлиги кўрсатиб берилган. Мақолада ахлоқий муносабат ва қарашларни маънавий-руҳий тиббиёт илмининг юксак чўққиси эканлиги таърифланган.

***Калит сўзлар:** Тиб қонуни, касаллик, соғлом турмуш тарзи, анатомия, физиология, маънавият инсон руҳи .*

ABSTRACT

The essence of the innovative ideas of Abu Ali ibn Sina regarding the science of medicine is highlighted. It has been shown that methods such as observation, comparison, and analysis are widely used in the study of human health. The article describes moral attitudes and views as the highest peak of the science of spiritual medicine.

***Key words:** Medical law, disease, healthy lifestyle, anatomy, physiology, spirituality, human spirit.*

КИРИШ

Абу Али ибн Сино жаҳон фанини ўз даврида, яъни бундан минг йил илгари юксак чўққига кўтарган алломадир. Жумладан, “Тиб қонунлари” алломанинг шахсий кузатишлари, тажрибалари ва инновацион гояларига асосланган илмий асар сифатида катта аҳамиятга эгадир. 2013 йилда ЮНЕСКО тарафидан ҳалқаро миқёсда “Тиб қонунлари” ёзилганлигининг 1000 йиллиги нишонланиши аллома меросига бўлган эътирофнинг яна бир ёрқин ифодаси бўлди. ЮНЕСКО нинг тантаналар рўйхатида келтирилган қуйидаги сўзларни келтириб ўтмоқчиман: “Ибн Синонинг “Тиб қонунлари” китоби жаҳонда инсон танасининг соғлом ва носоғлом ҳолатларига нисбатан илмий ёндашилган биринчи асардир. Китобнинг индуктив ва илмий услуби фан ривожланишига катта таъсир кўрсатган, мазкур асарнинг минг йиллигини нишонлаш илмий методологиянинг туғилишини нишонлаш рамзидир”¹.

¹ Халқ сўзи газетаси 26.04.2018.

Мақсади: Абу Али ибн Синонинг тиббий инновацион ғоялари таъботга оид асарларида, хусусан, “Тиб қонунлари” китобида ўз ифодасини топган. Ибн Сино тиб илмига шундай таъриф берган: “Тиббиёт шундай бир илмки, у билан одам гавдасининг аҳволи соғлиқ ва касаллик жиҳатидан ўрганилиб, унинг мавжуд соғлиги сақланади ва йўқотгани қайта тикланади”². Алломанинг бу таърифидида жуда бир муҳим инновацион ғоя бор. У саломатликни сақлашни, инсон ўзига эътиборли бўлиш масаласини биринчи ўринга қўяди. Бундан минг йил илгари айтилган олимнинг инновацион фикри юксак даражада ривожланган ҳозирги замон тиббиётининг асосий қоидаларига тўла мос келади. Таниқли ва йирик анатом олим М.Г.Привснинг тан олишича, Ибн Синони одам анатомияси, физиологияси ва бошқа тиббиёт фанига оид инновацион ғоялари европа университетларида олти аср давомида ўқитилиниб келинган. Шунинг учун ибн Синони одам анатомияси фанининг асосчиси деб шубҳасиз айтиш мумкин”³.

Усул ва услублар: “Тиб қонунларини” яратишда аллома энг аввало кузатиш усулбидан кенг фойдаланган. Солиштириш, таққослаш, анализ, синтез ва умумлаштириш усулларида кенг фойдаланилган ҳолда катта тажриба эгаси сифатида анатомия фанини юзага келтирган. Унинг анатомия ва физиология фанларининг яратилиши ва тараққий этиш борасидаги инновацион ғоялари юксак баҳоланган. Жумладан, В.Н.Терновскийнинг ёзишича, “тиббиётнинг асоси бўлган анатомия “Тиб қонунларида” асосий ўрин тутди. Шунинг учун 10-12 асрларданок барча анатомияга оид асарлар қомусий олимнинг асарларидаги инновацион ғояларига таққосланиб, сўнгра уларга баҳо берилар эди. Ибн Синонинг асарларида суякларнинг тузилишини тушунтириш масалалари юнон олими Галендан мукамалроқ ва А. Везалийдан аниқроқ қилиб ёзилганлиги инновацион ғоя сифатида тан олинган. Платон ва Аристотель мушаклар худди ёғ каби танани иссиқ ва совуқдан сақлайди деб ҳисоблашган. Ибн Сино мушакларнинг қисқариши нерв толалари билан боғлиқлигини исботлаб берган.

Алломанинг ўз вақтидаги бундай ғоялари ҳозирги замон фанида кўрсатилган, мушак тузилиши ва уларнинг таснифига тўла мос келади. Юнон алломалари Гален ва Гиппократ диафрагмада иккита тешик бор, деб бор деган фикрига қўшилмай, учта тешик борлигини ва улардан ўтувчи қизилўнгач, қорин аортаси ва пастки ковак венани аниқлаган.

² Абу Али ибн Сино, Тиб қонунлари.1- китоби Тошкент

³ Привс М.Г . Ибн Сина-замечательный философ. МГУ 2010

Натижалар: Шарқ мутафаккири, қомусий олим Абу Али ибн Синонинг анатомия фанига қўшган беқиёс ҳиссаси ҳақида тухталганда қуйидаги ҳолга аҳамият бермасдан бўлмайди. Табобатда эпонимлар тушунчаси бор. Унга асосан анатомик соҳалар ёки аъзонинг бир қисми шу соҳани биринчи бўлиб аниқлаган ёки чуқур ўрганган олим номи билан аталади. Масалан, “Оддо сфинктери”, “Фатер сўрғичи”, “Евстахий найи” ва бошқалар. Бу борадаги энг сўнгги китоб Москва шаҳридаги “Медицина” нашриётида чиққан “Эпоним и морфология” китобидир. Энг ажабланарлиси шундаким, бу ва бундан олдин чиқарилган китобларнинг бирортасида Ибн Сино номи тилга олинмаган. Лекин бу борада биринчилардан бўлмаса ҳам, эпономик номи борлиги учунгина исми-шарифи тиббиёт тарихига кирган бир қанча олимлар мавжуд. Бундан минг йил илгари аллома томонидан тавсия этилган инновацион технология, яъни доривор ўсимлик маҳсулотларини йиғиш муддати ва технологиялари ҳозирги кунгача деярли ўзгармаган. Ибн Сино бундай ғояларининг илмий текширишлар натижасида тасдиқланиши унинг кузатишлари ва тажрибалари қанчалик жиддий, аниқ ва тўғри эканлигини кўрсатади. Унинг беморларни кузатиш ва тажрибалар асосида тасдиқланган илғор ғоялари фармация, фармацевтика фанлари ва экспериментал фармакологиянинг шаклланишида ҳамда уларнинг тараққий этишида ғоят катта аҳамиятга эга бўлди. Фикримизнинг ёрқин исботи сифатида профессор, РАН академиги Б.Д.Петровнинг “Тиб қонунлари”нинг сўз бошида ёзган фикрларини келтириш мумкин: “Ибн Сино фармацияси биринчи галда яхши ва пухта ўйланган фармакологик экспериментал усулларига таянгани учун европа фармакалогиясидан кўп асарлар олдинга ўтиб кетган. Алломанинг фармация ва фармакалогияси XVI-XVIII асрлар Европа фармациясига қараганда ҳозирги замон фармакалогия фанига яқинроқдир”.⁴ Ибн Синонинг ҳамма тажрибалари тўғри, инновацион ғоялари узокни кўзлаган ва илмий асосланганки, улар ўтган миг йил давомида ўз қимматини йўқотмади, аксинча, бу уни ҳозирги замон фармакогнозия ва дори технологияси ҳамда экспериментал фармакалогиянинг асосчиларидан бири деб ҳисоблашга асос бўлиб хизмат қилади.

ХУЛОСА

Ибн Сино этикани маънавий-руҳий тиббиёт илми деган инновацион ғояни биринчи бўлиб илгари сурган олимдир. Бу бўйича этика илмининг тиббиёт илмига ўхшашлиги шундаки, тиббиёт инсон танасига соғлиқ бахш этади, унинг вазифаси танани хасталиқдан халос қилишдир, фалсафа илми эса, жумладан

⁴ Петров Б.Н.Ибн Сина Авиценна. М.: Медицина 2000

ахлоқшунослик- жамият ва инсон руҳини соғломлаштириш усуллари ҳақидаги илмдир. Бу мақсадга Ибн Сино инсон руҳиятини соғломлаштириш орқали унда гўзал хулқларни, яхши фазилатларни шакллантириш билан эришилади, дейди. Табобат ва фалсафа аллома фикрига кўра, бир бирига боғлиқ фанлардир. Бинобарпин, Абу Али ибн Сино асарлари боқийлигининг сирларидан бири ҳам ана шундай теран фикрлашга асосланганликдадир.

АДАБИЁТЛАР

1. Абу али ибн Сино. Тиб қонунлари 1-китоб Тошкент 1988
2. Привс М.Г. Ибн Сина-замечательный философ М., МГУ 2010
3. Yuldasheva, L. S. (2023). THE SPIRITUAL WORLD OF EVERY INDIVIDUAL IS HIS SPIRITUAL POWER. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 666-670.
4. Sagdullaevna, Y. L. (2022). The Principle of Emanation in IBN Sino's Ontology. *Central Asian Journal of Social Sciences and History*, 3(12), 90-92.
5. Юлдашева, Л. С., and Д. М. Абдурахимова. "ЖАМИЯТДА ОДОБ-АДЛОК МЕЪЁРЛАРИНИ БУЗИЛИШИНING ИЖТИМОИЙ ОМИЛЛАРИ." *Журнал Социальных Исследований* 4.4 (2021).